

ארלי הלפרין

Yoseph & His Brothers: The Genesis of Subjugation

1) רמב"ן שמות הקדמה

השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נוצר ובמקרי האבות שהם כענין יצירה לזרעם מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל עתיד לבא להם ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפ"ו ובגאולה ממנו ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אף על פי שכבר נכתב זה בעבור כי ירדתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל. והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים ושיחשבו גולים כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקב"ה והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלות אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו גאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד:

2) נצ"ב שמות - הקדמות

זה הספר נקרא בפי בעלי המדרש **ספר שמות**, כדאיתא בבראשית רבה: ויהי אור נגד **ספר שמות** וכו', וכן בהרבה מקומות. והרמב"ן בסוף הספר קראו **ספר הגאולה**. וזלת רבינו בה"ג בסוף ספרו הקדוש יקראו **ספר שני**, דקחשיב חמשה חומשי תורה: **ספר בראשית, וחומש שני, וספר כהנים, וחומש הפקודים, ומשנה תורה**. ושוא דמרון זצ"ל ניתן ללמדנו בינה, שלא בחנם שינה השם בזה הספר, והיה לרבינו לקרוא כולם במספר — 'חומש שני', 'שלישי' וכו', או 'חומש שמות', או על הענין המסוים שבו כמו יציאת מצרים או מתן תורה, כמו שקורא ספר במדבר 'ספר הפקודים', וכמו שככתבתי במקומו הטעם.

אלא בא ללמדנו דזה הספר ביחוד הוא שני לספר ראשית הבריאה, כי הוא חלק שני מזה הספר, היינו — בו נגמר סדר הבריאה. וכמאמרם ז"ל (ב"ר א,ו): **בראשית: בשביל ישראל שנקראו ראשית**. פירוש: תכלית העולם בכלל הוא שתהא אומה אחת חלק ה' עמו, וזה לא נשלם עד שיצאו ישראל ממצרים ובאו לתכליתם שיהיו ראויים להיות לאור גוים, להעמידם על ידיעת אלהי עולם, וכמו שביארנו בגוף הספר (להלן יב,נא), על הפסוק הוציא ה' את בני ישראל... על צבאותם. וזוהי תכלית הבריאה שנבראה לכבודו יתברך, כמו שכתוב: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו', כמו שכתבתי בספר במדבר פרשת שלח על הפסוק ואולם חי אני, וימלא כבוד ה' וגו'.

נמצא דיציאת מצרים היתה גמר הבריאה, או מתן תורה, כמבואר עוד ברבה: **בראשית: בזכות התורה שנקראת ראשית**, והיינו כדאיתא במסכת עבודה זרה: ויהי ערב ויהי בקר יום הששי: **מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית: אם מקבלין ישראל את התורה מוטב, ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו**. נמצא דמתן תורה הוא גמר הבריאה, והיינו הך דיציאת מצרים, שאז היו ראויים ישראל לקבל התורה ולהשלים הבריאה ולבא בזה לתכלית יצירתם. והרי זה אצל עם ה' כמו דעת אנושי ומדות ישרות של תורת האדם, אשר אף על גב שלא הגיעה תבל ומלואה לזו השלמות עד אחר זמן רב אחר בריאת שמים וארץ, וגם כיום יש הרבה בני אדם שלא הגיעו לזו המעלה, מכל מקום הדבר מושכל גם לאומות העולם דרך זה היא תכלית מעלת האדם. וכך יש לנו להאמין, דאף על גב שלא ניתנה התורה וחוקותיה עד אחר יציאת מצרים, וגם עתה יש הרבה מישראל שלא הגיעו לדעת תורה, מכל מקום רק התורה היא תכלית מעלת ישראל, שנוצרו לברית עם לאור גוים. נמצא דספר שמות הוא **ספר שני** להראשון, כמו שהמה ענין אחד. ובו שני חלקים של ספר הבריאה.

3) שמות א, א-כב

(א) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו: (ב) ראובן שמעון לוי ויהודה: (ג) יששכר זבולן ובנימין: (ד) דן ונפתלי גד ואשר: (ה) ויהי כל-נפש יצאי ירדן-יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים: (ו) וימת יוסף וכל-אחיו וכל הדור ההוא: (ז) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם:

(ח) ויקם מלך-חדש על-מצרים אשר לא-ידע את-יוסף: (ט) ויאמר אל-עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו: (י) הבה נתחכמה לו פן-ירבה והיה כיתקראנה מלחמה ונסוף גם-הוא על-שנאינו ונלחם-בנו ועלה מן-הארץ: (יא) וישומו עליו שרי מפים למען ענתו בסבלתם וכן ערי מסכנות לפרעה את-פתם ואת-רעמסס: (יב) וכאשר יענו אתו פן ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל: (יג) ויעבדו מצרים את-בני ישראל בפרך: (יד) וימדרו את-חייים בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל-עבדה בשדה את כל-עבדתם אשר-עבדו בהם בפרך: (טו) ויאמר מלך מצרים למילדת העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה: (טז) ויאמר **בילדכן את-העבריות וראיתן על-האבנים אם-כן הוא והמתן אתו ואם-בת הוא וחייה: (יז) ותיראן המילדת את-האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ותחיי את-הילדים: (יח) ויקרא מלך-מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ותחייין את-הילדים: (יט) ותאמרן המילדת אל-פרעה כי לא כנשים המצריות העברית כיתחיות הנה בטורם תבוא אלהן המילדת וילדו: (כ) ויטב אלהים למילדת וירב העם ויעצמו מאד: (כא) ויהי כיראו המילדת את-האלהים ויעשו להם פתים: (כב) ויצו פרעה לכל-עמו לאמר כל-הבן הילוד היארה תשליכהו וכל-הבת תחיון:**

4 שבת י"ב

וְאָמַר רָבָא בַר מַחְסִיא אָמַר רַב חַמָּא בַר גּוּרְיָא אָמַר רַב לְעוֹלָם אֵל יִשְׁנָה אָדָם בְּנוּ בֵּין הַבָּנִים שְׁבַשְׁבִּיל מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים מִיֵּלֶת שְׁנַתָּן יַעֲקֹב לְיוֹסֵף יוֹתֵר מִשָּׂאָר בְּנָיו נִתְקַנָּאוּ בּוֹ אַחֲיוּ וְנִתְגַּלְגַּל הַדָּבָר וַיְרִדוּ אָבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם:

5 בראשית לו, יח-כד

(יח) וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ מִרְחֹק וּבְטָרִם יִקְרַב אֵלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ: (יט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו הֲזֶה בְּעַל הַחֲלָמוֹת הַלְזָה בָּא: (כ) וַעֲתָה לָכֵן וְנִהְרָגְהוּ וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאִמְרָנוּ חַיָּה רְעָה אֲכַלְתָּהּ וְנִרְאָה מִדַּיִו חֲלָמוֹתָיו: (כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִגְנוּ גַפְשִׁי: (כב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִסּוּ רְאוּבֵן אֶל-תִּשְׁפָּכֶוּדָם הַשְּׁלִיכּוּ אֹתוֹ אֶל-הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַר וַיֵּד אֶל-תִּשְׁלַחֲוֹבוֹ לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשִּׁיבּוֹ אֶל-אָבִיו: (כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר-בָּא יוֹסֵף אֶל-אָחָיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶת-יוֹסֵף אֶת-כְּתָנָתוֹ אֶת-כְּתָנֵת הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלָיו: (כד) וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלַכּוּ אֹתוֹ הַבְּרִיה וְהַבּוֹר רֶק אֵין בּוֹ מַיִם:

6 בראשית מא, לג-מט

(לג) וַעֲתָה יֵרָא פְרַעְהָ אִישׁ גְּבוּן וְחָכֵם וַיִּשְׁיִתְהוּ עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: (לד) יַעֲשֶׂה פְרַעְהָ וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל-הָאָרֶץ וְחָמֵשׁ אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע: (לה) וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-אֲכָל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֵת הָאֵלֶּה וַיִּצְבְּרוּ-בָר תַּחַת יַד-פְרַעְהָ אֲכָל בַּעֲרִים וְשִׁמְרוּ: (לו) הַיְהִה הָאֲכָל לְפָקֻדוֹן לְאֶרֶץ לְשֶׁבַע שָׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא-תִכְפַּרְתָּ הָאָרֶץ בְּרָעָב: (לז) וַיִּיטֹב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פְרַעְהָ וּבְעֵינֵי כָל-עַבְדָּיו: (לח) וַיֹּאמֶר פְרַעְהָ אֶל-עַבְדָּיו הֲנִמְצָא כֹהֵא אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ: (לט) וַיֹּאמֶר פְרַעְהָ אֶל-יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת-כָּל-זֹאת אִיִּדְנָבוֹן וְחָכֵם כְּמוֹךָ: (מ) אֵתָה תִהְיֶה עַל-בֵּיתִי וְעַל-פִּיךָ יִשַׁק כָּל-עַמִּי רַק הַכֶּסֶף אֲגַדֵּל מִמֶּנּוּ: (מא) וַיֹּאמֶר פְרַעְהָ אֶל-יוֹסֵף רָאֵה נִתְתִּי אוֹתְךָ עַל כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: (מב) וְיֹסֵף פְרַעְהָ אֶת-טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל-יְדֵי יוֹסֵף וַיִּלְבַּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי-שֵׁשׁ וַיֹּשֶׁם רֶבֶד הַזָּהָב עַל-צַוָּארָו: (מג) וַיִּרְכַּב אֹתוֹ בְּמִרְכַבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר-לּוֹ וַיִּקְרָא לְפָנָיו אַבְרָהָם וַנִּתְּזוּ אֹתוֹ עַל כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: (מד) וַיֹּאמֶר פְרַעְהָ אֶל-יוֹסֵף אֲנִי פְרַעְהָ וּבִלְעָדֶיךָ לֹא-יָרִים אִישׁ אֶת-יָדוֹ וְאֶת-רִגְלוֹ כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: (מה) וַיִּקְרָא פְרַעְהָ שֵׁם-יוֹסֵף פַּעֲנֻחַ וַיִּתְּרֵלּוּ אֶת-אֶסְנַת בַּת-פּוֹטִי פְרַעַת כְּהֵן אֶן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: (מו) וַיֹּסֵף בְּדָשְׁלֵשִׁים שָׁנָה בְּעַמְדוֹ לְפָנֵי פְרַעְה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלְּפָנֵי פְרַעְהָ וַיַּעֲבֹד כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: (מז) וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע לְקַמְצִים: (מח) וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-אֲכָל שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתְּנוּ-אֲכָל בַּעֲרִים הָרַבָּה מֵאֹד עַד כִּי-תִחַדֵּל לְסֹפֵר כִּי-אֵין מִסְפָּר:

7 בראשית מז, יג-כו

(יג) וְלַחֵם אֵין בְּכָל-הָאָרֶץ כִּי-כִבַּד הָרָעָב מֵאֹד וַתִּלָּה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרָעָב: (יד) וַיִּלְקַט יוֹסֵף אֶת-כָּל-הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ-מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בְּשֶׁבַר אֲשֶׁר-הֵם שֹׂבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת-הַכֶּסֶף בֵּיתָה פְרַעְהָ: (טו) וַיִּתֵּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵאוּ כָל-מִצְרַיִם אֶל-יוֹסֵף לֵאמֹר הִבְהַלְנוּ לָחֵם וְלִמָּה נִמּוֹת נִגְדָדְךָ כִּי אִפְסָ כֶּסֶף: (טז) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הֲבִי מִקְנִיכֶם וְאֵתָה לָכֵם בְּמִקְנֵיכֶם אִם-אִפְסָ כֶּסֶף: (יז) וַיָּבִיאוּ אֶת-מִקְנֵיהֶם אֶל-יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לָחֵם בְּסוּסִים וּבְמִקְנֵה וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבְחֲמֹרִים וַיִּנְהַלֵּם בַּלְחָם בְּכָל-מִקְנֵהֶם בְּשָׁנָה הַהוּא: (יח) וַתִּתֵּם הַשָּׁנָה הַהוּא וַיָּבֵאוּ אֵלָיו בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא-נִכְחַד מֵאֲדָנִי כִּי אִם-תֵּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל-אֲדָנִי לֹא נִשְׂאָר לְפָנֵי אֲדָנִי בְּלִתֵּי אִם-גּוֹיֵתָנוּ וְאֲדַמְתָּנוּ: (יט) לְמָה נָמוֹת לַעֲיֵנֶיךָ גַם-אֲנַחְנוּ גַם אֲדַמְתָּנוּ קִנְיָה-אֲתָנוּ וְאֵת-אֲדַמְתָּנוּ בַּלְחָם וְנִהְיָ אֲנַחְנוּ וְאֲדַמְתָּנוּ עַבְדִּים לְפְרַעְהָ וְהָזָדַע וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוֹת וְהָאֲדָמָה לֹא תִשֵּׁם: (כ) וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת-כָּל-אֲדַמְתַּת מִצְרַיִם לְפְרַעְהָ כִּי-מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שְׂדֵהוּ כִּי-חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפְרַעְהָ: (כא) וְאֵת-הָעַם הָעֵבְרִי אֹתוֹ לְעֵרִים¹ מִקְצֵה גְבוּל-מִצְרַיִם וְעַד-קִצְעָהּ: (כב) רַק אֲדַמְתַּת הַכְּהֵנִים לֹא קָנָה כִּי חָק לַכְּהֵנִים מֵאֵת פְרַעְהָ וְאֲכָלוּ אֶת-חֲקֵם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פְרַעְהָ עַל-פִּי לֹא מָכְרוּ אֶת-אֲדַמְתָּם: (כג) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-הָעַם הֲוֹ קִנְיַתִּי אֲתֶכֶם הַיּוֹם וְאֵת-אֲדַמְתֶּכֶם לְפְרַעְהָ הֵא-לְכֶם זָרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת-הָאֲדָמָה: (כד) וְהָיָה בְּתִבּוּאֹת וְנִתְתֶם חֲמִישִׁית לְפְרַעְהָ וְאַרְבַּע הַיָּדָת יִהְיֶה לָכֵם לְזָרַע הַשָּׂדֶה וְלֹא-אֲכַלְכֶם וְלֹא-אֲשֶׁר בְּבִיתְכֶם וְלֹא-אֲכַל לְטַפְכֶם: (כה) וַיֹּאמְרוּ הַחִיתָנוּ נִמְצָא-חֵן בְּעֵינֵי אֲדָנִי וְהֵינּוּ עַבְדִּים לְפְרַעְהָ: (כו) וַיִּשָּׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחָק עַד-הַיּוֹם הַזֶּה עַל-אֲדַמְתַּת מִצְרַיִם לְפְרַעְהָ לְחָמֵשׁ רַק אֲדַמְתַּת הַכְּהֵנִים לִבְדָּם לֹא הִיָּתָה לְפְרַעְהָ:

¹ LXX: και τὸν λαὸν κατεδουλώσατο αὐτῷ εἰς παῖδας = (Samaritan Torah) ואת העם העביד אתו לעבדים

מבנה הפרשה: תחילת השלבו (למות א-ח-כב)

- ח ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף:
- ט ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו:
- י הבה נתחכמה לו פן ירבדה והיה פי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ:
- יא וישמו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פתם ואת רעמסס:
- יב וכאשר יענו אתו פן ירבה וכן ירץ ויקצו מפני בני ישראל:
- יג ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:
- יד וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך: 88
- טו ויאמר מלך מצרים למילדת העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה:
- טז ויאמר בילדכן את העבריות ודאיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אתו ואם בת הוא וחייה:
- יז ותיראן המילדת את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים:
- יח ויקרא מלך מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים:
- יט ותאמרן המילדת אל פרעה כי לא כנשים המצריות העבריות כיוות הנה בטורם תבוא אלהן המילדת וילדו:
- כ וייטב אלהים למילדת וירב העם ויעצמו מאד:
- כא ויהי כי יראו המילדת את האלהים ויעש להם בתים: 88

כב ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון: